

РЕЦЕНЗІЯ

професора кафедри цивільного права Національного університету
«Одеська юридична академія», доктора юридичних наук,
професора Давидової Ірини Віталівни
на дисертацію Павленка Миколи Вадимовича на тему
«Правове регулювання цивільно-військового співробітництва
Збройних Сил України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Відповідно до статті 17 Конституції України, оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

В той же час, досвід антитерористичної операції (операції Об'єднаних сил) та бойових дій після 24 лютого 2022 року свідчить, що виконання військовими завдань зі стримування та відсічі збройної агресії тісно пов'язане з необхідністю взаємодіяти з невійськовою складовою – цивільним населенням, організаціями, установами, органами державної влади та місцевого самоврядування тощо.

При цьому, правовідносини, що виникають під час такої взаємодії, можуть нормами різних галузей права, в тому числі:

адміністративного – з питань запровадження та здійснення тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб тощо;

кримінального – як у разі перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, за що передбачена кримінальна відповідальність, встановлена статтею 114¹ Кримінального кодексу України, тощо;

земельного – з питань віднесення земельних ділянок до земель оборони і використання їх для забезпечення діяльності Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, тощо;

цивільного права – щодо цивільних правовідносин, які виникають між Збройними Силами України та невійськовими суб'єктами, які не засновані на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні.

Поряд із тим, з 2015 року в керівних документах Збройних Сил України з'явилося поняття «цивільно-військове співробітництво», що включає в себе питання взаємодії Збройних Сил України з органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами.

В свою чергу, поєднання вищевказаних факторів і обумовлює актуальність обраної дисертантом теми роботи, метою якої є здійснення комплексного аналізу правового регулювання цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України та визначення напрямів удосконалення нормативно-правового регулювання цієї сфери.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної програми кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Проблеми реалізації і захисту цивільних прав та інтересів з погляду антропологічного підходу в цифрову еру» на 2021-2025 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Оцінка змісту, завершеності, ступені обґрунтованості дисертаційного дослідження. Ознайомлення зі змістом дисертації дає підстави для висновків, що робота відповідає вимогам чинного законодавства України щодо структури та оформлення такого виду робіт.

Метою дисертаційного дослідження є здійснення комплексного аналізу правового регулювання цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України та визначення напрямів удосконалення нормативно-правового

регулювання цієї сфери.

Для досягнення запланованої мети дисертантом поставлені наступні завдання: провести історико-правовий аналіз взаємодії військ (сил) із цивільним населенням на території України; здійснити критичний аналіз існуючих наукових підходів до розуміння цивільно-військового співробітництва; дослідити розвиток поняття цивільно-військового співробітництва, його сутності та змісту в керівних документах Збройних Сил України та законодавстві України; надати характеристику цивільним правовідносинам, що виникають із цивільно-військового співробітництва; визначити правові засади цивільних правовідносин Збройних Сил України та фізичних осіб, що виникають у сфері цивільно-військового співробітництва; визначити правові засади цивільних правовідносин Збройних Сил України та громадських об'єднань зі статусом юридичної особи, що виникають у сфері цивільно-військового співробітництва; визначити правові засади цивільних правовідносин Збройних Сил України та органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, що виникають у сфері цивільно-військового співробітництва; з'ясувати підходи до правового регулювання цивільно-військового співробітництва в зарубіжних країнах та дослідити можливість імплементації позитивних практик у правове регулювання цивільно-військового співробітництва в Україні; сформулювати пропозиції щодо удосконалення правового регулювання цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України.

Структура дисертаційного дослідження зумовлена його метою та завданнями та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та двох додатків.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Павленка Миколи Вадимовича дозволяє зробити висновки про його належний зміст та завершений характер, досягнення поставленої мети роботи.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження, їх значення для науки цивільного права, правотворчої діяльності та правозастосовчої

практики. Автор зазначає, що дисертація є першим комплексним дослідженням правового регулювання цивільно-військового співробітництва з погляду цивільного права, яке враховує дуалістичну природу цих відносин (приватно-правову та публічно-правову).

За результатами аналізу наукових праць вітчизняних вчених відмічається достовірність зазначених положень.

Так, Кісель В.Й. у 2007 році у дисертаційному дослідженні «Військові частини як суб'єкти цивільного права» здійснив вироблення теоретичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування у зв'язку з необхідністю легалізації участі військових частин в цивільних та інших правовідносинах.

Бойченко Е.Г. у 2015 році досліджує правове регулювання господарської діяльності військових частин Збройних Сил України та визначає метою роботи «розробка теоретичних і практичних положень, що визначають правову природу відносин у сфері господарської діяльності ЗСУ, виявлення проблем її практичної реалізації, пошук та обґрунтування можливих шляхів їх розв'язання, формулювання пропозицій щодо удосконалення національного законодавства в цій сфері».

У 2016 році Коропатнік І.М. оприлюднив дисертацію «Адміністративно-правові засади взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України», мета якої полягала в тому, щоб на основі комплексного аналізу теоретико-методологічних джерел та адміністративно-правових актів національної практики і міжнародного досвіду сформулювати концепцію взаємодії Збройних Сил України на сучасному етапі розвитку української державності, визначити та охарактеризувати її адміністративно-правові засади, сформулювати нові наукові обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правового й організаційного підґрунтя взаємодії Воєнної організації держави та громадськості в інтересах забезпечення національної безпеки та розвитку демократичних відносин в Україні.

Чобіт І.Р. у 2022 році опублікувала результати дисертації «Історичний

досвід створення та функціонування органів цивільно-військового співробітництва (друга половина XX – початок XXI століття)», метою якої визначено на основі вивчення широкого кола джерел проаналізувати, узагальнити та систематизувати досвід організації цивільно-військового співробітництва в іноземних арміях та Збройних Силах України та надати пропозиції щодо удосконалення вітчизняної системи цивільно-військового співробітництва.

В свою чергу, у 2023 році Ушаков І.В. досліджує на рівні дисертації механізми реалізації цивільно-військового співробітництва у секторі безпеки і оборони України за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування, метою якої є обґрунтування науково-теоретичних засад і розробка рекомендацій щодо вдосконалення механізмів реалізації ЦВС у СБіО України, застосування сил і засобів ЦВС в умовах мирного часу, в особливий період та в постконфліктний період з урахуванням концептуальних підходів ООН, НАТО, провідних держав світу та досвіду ЗС України та інших складових сил безпеки та оборони України набутого в війні з Російською Федерацією.

Поряд із тим, правовідносини, що виникають у сфері цивільно-військового співробітництва у вітчизняній науці не досліджувались.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що робота є першим комплексним дослідженням правового регулювання цивільно-військового співробітництва з погляду цивільного права, яке враховує дуалістичну природу цих відносин (приватно-правову та публічно-правову).

Відзначимо деякі найбільш цікаві положення наукової новизни. Так, заслуговує на увагу здійснена характеристика цивільних правовідносин, що виникають у сфері цивільно-військового співробітництва, та встановлено, що вони мають усі обов'язкові елементи цивільних правовідносин, проте характеризуються особливим складом учасників (організаційні структури Збройних Сил України та інших військових формувань, з одного боку, та фізичні особи, громадські об'єднання зі статусом юридичної особи, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування – з іншого), метою, а також

обмеженнями диспозитивності організаційних структур Збройних Сил України

Цікавою є й пропозиція скасувати положення Закону України «Про використання земель оборони», що дозволяють вирощувати сільськогосподарські культури, випасати худобу та заготовляти сіно на землях оборони через їх архаїчність та неможливість застосування на практиці; запропоновані зміни до наказу Міністерства оборони України від 31 липня 2018 року № 380 з метою удосконалення механізму оренди житла командирами військових частин для особового складу в районах бойових дій.

Окремої уваги заслуговує запропонований автором комплекс заходів, спрямований на усунення невизначеності, пов'язаної з відсутністю єдиного зразка Свідчення командира (начальника) військового формування про обставини отримання поранення (загибелі) волонтера, а також процедурою звернення для його отримання, що може призводити до нереалізації права на виплату одноразової грошової допомоги особами, які таке право набули.

Також автор пропонує здійснити законодавче закріплення порядку встановлення сервітуту у вигляді права на будівництво, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, характеру відплатності та строку його встановлення. Дана пропозиція є доречною.

Відзначимо також положення дисертаційного дослідження, яке визначає, що до складу сил оборони України разом із Збройними Силами України належать військові формування (Державна спеціальна служба транспорту, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України), правоохоронні органи (поліція особливого призначення Національної поліції України) та розвідувальні органи (Служба зовнішньої розвідки України, Головне управління розвідки Міністерства оборони України, розвідувальний орган Державної прикордонної служби України), і на всі перелічені органи повинно покладатись завдання здійснювати цивільно-військове співробітництво.

Аналіз наукової новизни результатів дослідження, висновків і пропозицій

дозволяє відмітити, що положення новизни дисертації заслуговують на увагу як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності. За результатами вивчення тексту дисертаційного дослідження не виялено ознак порушення дисертантом вимог академічної доброчесності, фабрикації, фальсифікації.

В дисертації та наукових публікаціях автора наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень та інших відомостей, що належать іншим авторам.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення та результати дисертації відображено у 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції дисертації може бути використано у правотворчій діяльності та правозастосовчій діяльності. Також результати рецензованого дисертаційного дослідження можуть використовуватися для подальших наукових розвідок та в навчальному процесі.

Аналіз основних дискусійних положень дисертації та основні зауваження. Підтримуючи більшість ідей новизни і висновків дисертації, варто відзначити окремі положення, які видаються дискусійними та які доцільно додатково обґрунтувати під час публічного захисту результатів дослідження:

1. У розділі 2 дисертації автор досліджує правовідносини, що виникають між Збройними Силами України та фізичними особами (підрозділ 2.1), громадськими об'єднаннями, організаціями (підрозділ 2.2), органами виконавчої влади та місцевого самоврядування (підрозділ 2.3).

Постає питання, які конкретні види правовідносин між вищезазначеними суб'єктами є найбільш актуальними, які потребують невідкладного наукового вирішення?

2. Дисертант на сторінках 19 – 20 наводить перелік нормативно-правових актів з числа керівних документів Збройних Сил України, які регулюють питання цивільно-військового співробітництва, і надалі продовжує дослідження в напрямку вивчення поглядів українських вчених.

Поряд із тим вбачається, що робота значно виграла б у разі, якщо б автор проаналізував, чи охоплюють перелічені акти Збройних Сил України всі аспекти цивільно-військового співробітництва, що аналізуються в дисертації, і, можливо, чи вбачається за потрібне прийняття окремого закону, що врегулював би питання цивільно-військового співробітництва.

3. У підрозділі 3.1 дисертаційного дослідження автор, вивчаючи досвід правового регулювання цивільно-військового співробітництва в зарубіжних країнах, аналізує нормативно-правові акти країн – членів Північноатлантичного альянсу (Директива щодо цивільно-військового співробітництва і цивільно-військової взаємодії MC 411/2; Доктрина цивільно-військового співробітництва в редакції AJP-3.19; Спільна публікація «Правове забезпечення об'єднаних операцій» JP 1-04 та ін.)

З огляду на твердження дисертанта щодо необхідності, з окремими особливостями, імплементації стандартів НАТО з питань цивільно-військового співробітництва (наприклад, с. 152), потребує додаткового пояснення, наскільки керівні документи Збройних Сил України щодо цивільно-військового співробітництва узгоджуються з вказаними стандартами станом на сьогодні.

Слід зауважити, що висловлені зауваження стосуються насамперед дискусійних проблем і здебільшого мають рекомендаційний характер, тому не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, її наукову і практичну цінність.

Загальні висновки. Дисертаційна робота Павленка Миколи Вадимовича на тему «Правове регулювання цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України», подана на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право, за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідає

вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а Павленко Микола Вадимович заслуговує на присудження ступеня доктор філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

**Рецензент-
професор кафедри цивільного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор**

Ірина ДАВИДОВА